

Péter H. Mária

**Az erdélyi gyógyszerári hálózat
kialakulása**

**Egy fejezet az erdélyi
gyógyszerészet történetéről
készült munkából**

A teljes mű hozzáférhető: mek.oszk.hu

Péter H. Mária
Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai

**Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása
Kolozsvár, 2002**

A kézirat előkészítését és a kötet megjelenését a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és az Arany János Közalapítvány a Tudományért
támogatta.

A szerzőt az adatgyűjtésben
a Domus Hungarica Scientiarum et Artium
háromhónapos kutatói ösztöndíjjal segítette.

Lektorálta
Kiss András ny. főlevéltáros
dr. Feszt György konzultáns egyetemi tanár

© Péter H. Mária

ISBN 973-8231-18-3

Készült a Református Egyház
Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető Tonk István
Műszaki szerkesztő Bálint Lajos
Számítógépes tördelés Kőváry Éva

Rövidítések

a = alkalmazott

b = bérlő

Bpest = Budapest

Buk. = Bukarest

E = Erdély

egy.-i oktató = egyetemi oktató

ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem

EME = Erdélyi Múzeum-Egyesület

f = fakultatív (szabadon választható) tantárgy

FJTE = Ferenc József Tudományegyetem

GYK = Gyógyszerészeti Kar

gyógysz. = gyógyszerész

Gyógysz. Ált. Egy. (Szöv.) = Romániai Gyógyszerészek Általános Egyesülete (Szövetsége)

gyógysz. dr. = a gyógyszerészi tudományok doktora

gyógysz. hallg. = gyógyszerész hallgató

gytár = gyógyszerertár

Gy. váll. ig. = Gyógyszervállalati igazgató

Gy. váll. alig. = Gyógyszervállalati aligazgató

k. = kezelő

KEKK = Kolozsvári „Lucian Blaga” Egyetemi Központi Könyvtár

Kvár = Kolozsvár

labor. vezető = laboratóriumvezető

M = Magyarország (mai területe)

MGYT = Magyar Gyógyszerészeti Társaság

MOGYI (E) = Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (Egyetem)

MTA = Magyar Tudományos Akadémia

Mvhely = Marosvásárhely

OGYE = Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem

OGYI = Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet

okl. = oklevél

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár

PPTE = Pázmány Péter Tudományegyetem

SOTE = Semmelweis Orvostudományi Egyetem

1. Az erdélyi gyógyszerári hálózat kialakulása

1. 1. A nyilvános polgári gyógyszerárak előtti patikák

A nyilvános polgári gyógyszerárakat megelőzően már működtek olyan egységek, melyek a mai értelemben vett gyógyszeráraknak ugyan nem feleltek meg, de a betegek gyógyszerrel való ellátását biztosították a katonaságnál, a fejedelmi udvarokban. Ezeket helyesebb „patika” néven említeni, az orvosságot készítőket pedig abban a korban „patikárius”-nak nevezték. E rég használatos elnevezések előfordulását erdélyi keletkezésű levéltári anyagokban, a Szabó T. Attila által gyűjtött adatok felhasználásával szerkesztett *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* kötetében találjuk meg, melyből néhány példát idézünk (38).

A *patikárius*, *patikárus* szavak első erdélyi írásos említése 1570-ből, Kolozsvár város törvénykezési jegyzőkönyvéből származik. Továbbá 1588-ban egy kolozsvári számadáskönyvben, majd 1590-ben Teleki Ádám költségnaplójában találunk ilyen elnevezés alatti feljegyzést.

A *patikárius* szót később jelzőként is használták. Több erdélyi nemescsalád irattárában találunk erre utalást. Így 1746-ban a Kornis család levéltári anyagában a „*patikárius Schwarz uram*”, 1784-ben a Suky családnál „*Patikárius Mauks Tobiás*”, 1831-ben a makfalvi Dósa család levéltárában a „*Patikárius Roth Károly Urnak*” bejegyzést találjuk.

A *patika* szavunk legelőször 1656-ban jelenik meg erdélyi írásos emlékekben Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz írt levelének következő mondatában: „*Nekem küldj, ha lehet a patikából, vagy a doctorukból egy kevés fenyőmag olajat...*”

A *patikaládácska* elnevezés első magyar nyelven írt erdélyi megjelenése 1698-ra tehető. 1700-ban egy Apafi Mihály Ebesfalváról származó udvartartási iratai közt található leltár így említi: „*Egy hitván Patika Láda no. 1.*”

Ebben az időben a gyógyszer megnevezésére rendszerint a *patikaszerszám* szót használták, melynek első erdélyi írásos előfordulása egy kolozsvári számadáskönyvben 1588. évi keltezésű, egy későbbi, 1650-ből származó beírás így szól: „*Mivel az patika szerszámok készőn (!) készülhetek el, a postának varakodnj kellett.*” A *patika-orvosság* kifejezés csak 1720-ban a Háromszéki Oklevélszójegyzekekben jelenik meg.

Az említett példák igazolják, hogy ezekben az időkben egyáltalán nem volt ismeretes a *gyógyszertár*, a *gyógyszerész* szavunk, különösen pedig összetett szavakban való felhasználásuk. Ezek említése jóval későbbi, így a *gyógyszerárus* szavunk a dési levéltárban egy 1850-ből származó feljegyzésben fordul elő először „*gyógyszerárus Ties Roth Pál úr*” szövegben (38).

1. 1. 1. Tábori patikák, katonai gyógyszerárak

Az állandó hadsereg létrejöttével párhuzamosan, annak keretében a katonai egészségügyi szolgálat is megszerveződött (5). Előbb az ún. mozgó hadipatikák (*Feldkasten*) „*szekéripatikák*” kísérték a csapatokat; gyógyszer-szekérnek is nevezték őket. Később a helyőrségek megalakulásával egy időben megjelentek az ún. „*tábori patikák*” (*Feldapotheke*). A nagyobb helyőrségek részére állandó helyben levő patikákat szerveztek (*Garnisonapotheke*), később ezek látták el gyógyszerrel az említett mozgó és tábori gyógyszerárakat is, melyek gazdagon fel voltak szerelve, mivel ellátásukról a császári udvar gondoskodott. Szükség esetén elkísérték a csapatokat is a csaták és ütközetek színhelyére.

A szakirodalomban ezekre a patika-típusokra már a középkorból ismerünk erdélyi példákat. Így egy 1460-ból származó adat bizonyítja, hogy Nagyszebenben létezett már „*Feldapotheke*” és ismert volt az is, hogy gyógyszereiket „*patikaszerszámok ládában*” tartották. Orient Gyula gyűjteményében még megvolt a nagyszebeni tábori gyógyszerár eredeti „*Múmia-doboz*” (21). Az 1460-tól Nagyszebenben működő katonai gyógyszerárról már Sigerius krónikájában is említést találunk, vezetője Elias Brändel. 1795-ben ez a patika Issekutz Ferenc Tivadar magántulajdonába ment át (11).

Mátyás király korából maradt fenn említés, amely szerint a helyőrségek mellett már patikák szerveződtek (5). A királyi hadsereg részére is felállítottak külön gyógyszerárakat.

1588-ban Szatmárnémetiben helyőrségi patika működött. 1892-ben a kaszárnya bővítésekor, ennek udvarán kapott helyet az új katonai gyógyszerár. Ebből az időből nem maradt fenn utalás arra vonatkozólag, hogy kik

voltak a gyógyszerkészítők; csak jóval későbbi adatból tudjuk, hogy 1930-ban a katonai gyógyszerterát Kovács Tibor gyógyszerészhadnagy, 1940–1944 között pedig Iván Ferenc gyógyszerész vezette.

Temesváron a városi levéltárban őrzött iratokból (14) arra lehet következtetni, hogy az 1737. évet megelőzően még tábori patika sem létezett, de pár évvel ezután már működött gyógyszerterár a városban. Először Klapka Károly József gyógyszerészt bízták meg a tábori gyógyszerterár felállításával, aki később saját gyógyszerterát is nyitott a városban.

A tábori és a helyőrségi patikák gyógyszerekkel való ellátása és nyilvántartásuk mindig sok gondot okozott a katonai vezetőknek, így jutottak arra az elhatározásra, hogy gyógyszerészük biztositását magánvállalkozókra bízzák. Az 1760-as években erre egy bécsi nagykereskedő céget kértek fel, amelynek a vezetője Franz Wilhelm Natorp volt. Ennek működése az egész Osztrák–Magyar Monarchiára kiterjedt. Először csak a helyőrségek gyógyszerellátását végezte, később meg is vette a gyógyszerterákat, így az Erdélyben és a Bánságban levőket is, köztük a Temesváron, Nagyszebenben és Gyulafehérváron működő tábori patikákat.

Temesváron a Natorp-cég javaslatára később elvették az irgalmasok rendjétől a nyilvánossági jogot (20), de II. József 1781. december 21-én kiállított szabadalomlevele által a gyógyszerterártartási jog a város közönségére szállott, így a Natorp-cég privilégiuma megszűnik, 1794-ben eladja a tulajdonában levő gyógyszerterát. Ugyanabban az évben a 21. katonai helyőrség Temesvár belvárosában, a helyőrségi kórház épületében a régebbi tábori gyógyszerterár helyett katonai gyógyszerterát létesített (14); ez a császári és királyi kincstár tulajdonában volt, és nem rendelkezett nyilvánossági joggal.

A székely határőrségnek is volt gyógyszerterára Kézdivásárhelyen. A határőrök és családjaik részére szolgáltak itt ki gyógyszerter. Felállításának valószínű ideje **1763**. Az egykori Háromszék vármegye levéltárában található 1816. augusztus 9-i keltezéssel egy írás, amely szerint a székely határőrség kézdi patikáját vizsgálja (33).

A tábori, később katonai gyógyszerterarak hasznosak voltak a városok lakosságának is, hisz annak ellenére, hogy nyilvánossági joggal nem rendelkeztek, nem szolgálhattak ki gyógyszerter, járványok idején fontos szerepük volt azok elterjedésének a megakadályozásában, illetve leküzdésében. Bár a hadtest, a csapat vagy a helyőrség tulajdonát képezték, gondnokaik polgári gyógyszerészek voltak, előfordult az is, hogy saját patikával rendelkező gyógyszerész csatlakozott a katonasághoz. Egyes gondnokok közbenjártak a gyógyszerterarak katonai jellege eltörlése érdekében, hogy polgári joghoz folyamodva megvehessék.

A tábori, a katonai és a később alapított polgári gyógyszerterarak közti jó kapcsolat egy idő után viszálykodássá alakult. Az 1736-ban kiadott rendelet kimondta, hogy mivel a katonai gyógyszerterarak nem fizetnek adót, polgári gyakorlatra nincs joguk. 1788-ban a Helytartótanács rendelete szerint a katonai gyógyszerterarak kiszolgálhatják a polgári lakosságot is, amennyiben nincs a közelben nyilvános polgári gyógyszerterár. 1789-ben már ezt is tilalmazták, bár a hatóságok nem ellenőrizték a törvény betartását. Már 1794. március 27-én, mielőtt az új osztrák gyógyszerkönyv megjelent volna, pályadíjat tűztek ki katonai gyógyszerkönyv kidolgozására. 1800-ban a bécsi udvar Főhaditanácsa javasolta, hogy a katonai gyógyszerterarak polgári jogot is kaphassanak, 1802-ben javaslatukat elküldték az Egyetem tanácsához véleményezésre, innen azonban egy év után, 1803 márciusában a 29 4849-7582. szám alatt elutasító választ küldtek.

1878 szeptemberében a hadügyminiszter körrendeletet adott ki, amelyben meghatározta a katonai „gyógyszerintézetek” hivatását, és ezek személyzeti állományára, valamint az önkéntes és az egyetemet végzett gyógyszerészek katonai szolgálatára vonatkozó előírásokat is közölte.

Az 1916. december 21-én kibocsátott 14-304 000. számú hadügyminiszteri rendelet szerint az egyéves önkéntes okleveles gyógyszerészek szolgálatuk befejezése után gyógyszerügyi gyakornokká terjeszthetők fel, a nem okleveles gyógyszerészek pedig tiszti kiképzésre javasolhatók (35).

Az 1941. évi *Gyógyszerészek Évkönyve* (szerk. Koritsánszky) közli a katonakórházak gyógyszerterarait és gyógyszerészeinek nevét is (18). Így Kolozsváron a 9. sz. Honvéd Helyőrség kórházában működő gyógyszerterár vezetője Balázsovics Pál, mellette beosztottként Valentiny Jenőt találjuk. Ezenkívül Erdélyben még Nagyváradon (vezető Fehrentheil Gruppenberg Béla), Marosvásárhelyen (Gajdács Mihály) és Szatmárnémetiben (Iván Ferenc) működtek katonai gyógyszerterarak, vezetőik okleveles gyógyszerészek, századosi rangban gyógyszerügyi főtisztviselők voltak.

Az említettek közül Balázsovics Pál életpályájáról tudtunk néhány adatot összegyűjteni: 1899. július 1-jén született a Komárom vármegyei Bokod helységben. Apja, Balázsovics Sándor is gyógyszerész előbb Bokodon, majd Sepsiszentgyörgyön a Korona gyógyszerterár tulajdonosa, de 1919-ben elmenekül, később kénytelen patikáját eladni. Középiskolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban végezte. 1917-ben önkéntesként bevonul, a 24. honvéd gyalogezredhez osztják be. A tiszti iskola elvégzése után a 38-as honvéd tüzérezredhez helyezték át. Olasz fogságból 1919 decemberében került haza. Leszerelése után lépett a gyógyszerészi

pályára, Budapesten gyakornok Bayer Antal gyógyszerésztárában, 1924-ben kap oklevelet. Továbbra is Budapesten maradt, 1928-ban a honvédség kötelékébe lépett. Mint aktív katonagyógyszerész a honvédség Egészségügyi Anyagszertáránál beszerzési előadó. 1937-ben a 11. honvéd helyőrségi kórház gyógyszerésztárába helyezik, 1939-ben Komáromban teljesít szolgálatot, 1940-ben kerül Kolozsvárra és az itteni helyőrségi kórházi gyógyszerész vezetője lesz. Több katonai kitüntetés, így a Károly-csapatkereszt, a kardos és sisakos emlékérem, valamint az osztrák, a bolgár és az erdélyi emlékérem tulajdonosa, 1942-ben pedig Signum laudis kitüntetést kapott (40).

Kolozsvári tevékenysége idején munkatársa volt Valentiny Jenő gyógyszerész, aki 1912. augusztus 12-én született Kolozsváron. Iskoláit is szülővárosában végezte, 1929-ben érettségi vizsgát tett, majd gyakornokként dolgozik patikákban. Gyakornoki vizsgáját már Szegeden tette le 1935. szeptember 18-án, majd itt folytatta egyetemi tanulmányait is, 1936-ban kapott oklevelet. 1940 után tér haza, a katonai gyógyszerész alkalmazottja főhadnagyi rangban. A Házsongárdi temetőben található családi sír felirata szerint 1945-ben hősi halált halt.

Az erdélyi származású katonagyógyszerészek közül még megemlíthetjük Lázár Ernőt, aki 1873-ban született Nagyenyeden, gyógyszerész oklevelét 1892-ben a FJTE-en szerezte meg. 1894-től a 17. helyőrségi kórház gyógyszerésztárában dolgozik, 1903-ban a szerbiai Mostarban teljesít szolgálatot, 1915-ben a lembergi katonai gyógyszerésztárnak, majd az első világháború befejeztével a budapesti 16. honvéd kórház gyógyszerésztárában lesz a vezetője. Több katonai kitüntetésben részesült, 1907-től gyógyszerügyi főtisztviselő (41).

Bihar megyei gyógyszerészcsaládból származik Mezey Jenő. 1886-ban született Biharnagybajom helységben, ahol apja, Mezey Lajos a Szentháromság gyógyszerész társaság tulajdonosa. Oklevelet 1909-ben kapott a FJTE-en. Részt vett az első világháborúban, majd továbbra is katonai gyógyszerésztárakban dolgozott alezredesi rangban. Érdeme, hogy összeállította az 1914–1918 között hősi halált halt gyógyszerészek névjegyzékét és az ő nevéhez fűződik a Hadviselt és Tartalékos Gyógyszerészek Szövetségének megszervezése 1940-ben. Többször tüntették ki, így a Vöröskereszt II. osztályú tiszteletjelvény, valamint a Signum laudis bronzérem tulajdonosa (39).

1. 1. 2. Udvari (fejedelmi) patikák

Az erdélyi fejedelmek udvarában gyakran megfordultak „*orvos-patikusok*”, hiszen abban az időben még nem különült el a két hivatás. Nevük „*apothecarius*” helyett „*pharmacopola*” volt, ami magasabb képzettségűkre és jogi különállásukra is utalt. Az udvar szolgálatában álltak, gondoskodtak az udvartartás gyógyszerrel való ellátásáról, és a fejedelmet elkísérték útjaira, csatáira (17). A fejedelmi udvar berendezéséhez tartozott az ún. „*patikaláda*”, amely különböző közhasználatú orvosságokat, „*patikaszerszámokat*” tartalmazott. Ezek nem voltak „*fényűzési tárgyak*”, de egyikük-másikuk nagy értéket képviselt a reáparazolt arany és ezüst díszítés miatt. A kisebb patikaládákat tulajdonosaik utazások alkalmával magukkal vitték, az otthon maradt patikaláda fölött pedig a ház úrnője rendelkezett. Régi nagyasszonyaink nagyon szerettek „*doktoroskodni*”, és sokszor segítettek nemcsak magukon, cselédeiken, a község lakóin, hanem mindenkin, aki hozzájuk folyamodott. Orvosi ismereteiket orvosaitól sajátították el s igyekeztek magukat a gyakrabban előforduló betegségek kezelésére kitaníttatni. Ezt főleg a nagy orvoshiány, a közlekedés nehézségei, az utak rossz minősége tette szükségessé.

Mikor Báthory István erdélyi fejedelem Lengyelország királya lett (1571–1586), ő is magával vitte szépen faragott, arany és ezüst díszítésű „*patikaládáját*”, amelyben ezüst és arany tégelyek, dobozok voltak. Hordozható házi patikájának leírása fennmaradt (17), bizalmas belső tanácsosa, Wesselényi Ferenc javallatára kezelte magát a benne levő gyógyszerekkel.

Bethlen Gábor fejedelem (1613–1629) háztartásának feljegyzéseiben is találunk utalást „*patikaszerszám*” vásárlására első felesége, Károlyi Zsuzsanna betegségének gyógyítása céljából. Számadáskönyvében több patikaláda is szerepel. Második felesége, Brandenburgi Katalin kíséretében „*medicus, chirurgus és pharmacopoeus cum suo ministro*” érkezik az udvarba, de továbbra is nagy becsben tartják a patikaládákat, amelyek az orvosságon kívül szépítőszereket, illatos vizeket, illóolajokat is tartalmaztak, sőt némelyikben eszközök is elfértek, így kis mozsarak, palackocskák, köpölyözők, de fő tartalmuk a sok patikaszer volt. A fejedelem halála után az özvegy fejedelemasszony perbe fogta az új fejedelmet, I. Rákóczi Györgyöt ingóságainak lefoglalása miatt. A periratokban többször is említik patikaládáját.

I. Rákóczi György (1630–1648) is nagy fontosságot tulajdonított a patikaládáknak. Kapitányának írja egy alkalommal „*Az fővezéreknek is [...] ezüsből álló patikaládát akarunk megindítani.*”

II. Rákóczi György fejedelem (1648–1660) gyulafehérvári udvarában már van patika, ezt egy 1650. december 28-án kiállított leltári jegyzék bizonyítja, amely dr. Ötvös Ágoston (1811–1861) gyulafehérvári orvos hagyatékából került az EME oklevélgyűjteményébe. Kelemen Lajos, a múzeum akkori levéltárosa hívta fel a figyelmet erre a leltárra. Újabbán 1990-ben Sz. Tóth Magda dolgozta fel a leltár anyagát, ami arról tanúskodik, hogy a fejedelmi udvarban levő patika – bár nincs polgári jellege – készlete vetekedett egy nyilvános gyógyszerésztárával. A gyógyszeres tételek száma 643 volt, ezenkívül 775 gyógyszeréről edény, 22 gyógyszerészeti laboratóriumi eszköz és 12 szakkönyv is szerepel a jegyzékben (30).

Apafi Mihály fejedelem (1662–1690) Nagyenyeden udvari orvosának, Pápai Páriz Ferencnek (1649–1716) a tanácsára szerelteti fel a fejedelemszöveg, Bornemissza Anna patikaládáját. 1682. szeptember 25-én „revidáltatta” annak tartalmát Köpeczi doktorral. Többek között sok olaj, *Folium Sennae*, *tömjén*, *Emplastrum stomachicum*, *Flores sulphuri* volt benne és néhány állati eredetű drog, mint kígyószív, csukafofog stb. Apafi Mihály megbízást adott udvari orvosának, hogy a kollégium épületében állítson fel egy „*patikaszerszamos boltot*” is.

A XVII. században a főúri családokban gyakori a „*házipatika*”, Orient Gyula gyűjteményében is volt egy ilyen, melynek felszerelését és eredetét is sikerült azonosítani. Orient annak idején gyűjteményét az EME régiségárának ajándékozta. Pataki Jenő kolozsvári orvostörténész közölte tartalmát (21): *Pulvis Jalapae*, *Ungventum album*, *Resina Jalapae*, *mustár*, *camphor*, *Pulvis Cantharides* volt benne és az egyik fiókban egy 1787. évből származó gyógyszerési számla a következő címmel: *Specificatio Medic in rationem Ill. Dm. Comt. Theresia Kemény ex apoth. Somloiens*. Ebből következtetni lehetett a patikaláda eredetére.

Az erdélyi fejedelmi udvarok orvos-gyógyszerészei közül négynek a tragikus sorsa említést érdemel, akik a politikai életben is szerepet vállaltak:

Blandrata György piemonti származású olasz Szapolyai János feleségének, Izabellának volt az udvari orvos-gyógyszerésze. Később ugyanilyen minőségben János Zsigmond, majd Báthory István fejedelem mellett tanácsadó is. A fejedelmek nagy vagyonhoz juttatták, de 1587-ben nyolcvannégy éves korában vagyonaért egy rokona megölte.

Gyulai Pál Báthory Istvánnak volt orvosa-gyógyszerésze. Mint diplomata is szerepet játszott Erdély történetében. Történelmi munkákat is írt. Báthory Boldizsár 1592-ben politikai okokból meggyilkoltatta.

Hunyadi Ferenc Báthory Zsigmond fejedelem nagy tudású udvari orvosa és gyógyszerésze, 1594-ben a fejedelem követe az I. Rudolf magyar királlyal folytatott tárgyalásokon. 1599-ben esett el a Mihály vajda ellen vívott sellenberki csatában.

1625-ben Bethlen Gábor udvari főembere, orvosa, gyógyszerésze a német származású Sculteti volt. A fejedelem halála után Bethlen István pártjára állt, ezért az özvegy fejedelemszöveg, Brandenburgi Katalin elfogatja, megöleti, és holttestét az Olt vizébe dobhatja.

1. 1. 3. Egyházi gyógyszerházak

A katolikus egyház szerzetesrendjei jótékonyági céllal kórházakat és gyógyszerházakat működtettek. A szerzetesrendek gyógyszerházaikról értékes adatokat közölt Ernyey József (9), Csippék János (4), Baradlai János (1,2), Grabarits István (15) és Sági Erzsébet (28,29,30), így gazdag irodalmi anyag áll rendelkezésünkre.

Az Erdélyben letelepedett szerzetesrendek közül először a keresztesbarátok (*Fratres Cruciferae*), majd a jezsuiták (*Societas Jesu*), az irgalmasok (*mizericordiánusok*) és a premontréiek (*Ordo Praemonstratensis*) működtettek gyógyszerházakat.

A legrégebbi rendi gyógyszerház az 1292. június 24-én Nagyszébenben az *Ordo Fratres Cruciferae de Ordine Sancti Spiritus* által létrehozott kórházhoz kapcsolódik. A rend fő feladata a betegellátás volt, de gyógyszereket is készítettek saját betegek számára. Emil Sigerius krónikája szerint 1386-ban a kórház a város tulajdonába megy át, az 1400-as évekből származó feljegyzések már „*városi patika*” néven emlegetik (27).

Várad-Olasziban a *premontréi rend* házában egy részében 1737-ben működött gyógyszerház, ezt már Orient is közölte, majd Budaházy (3) megerősítette az 1996-ban megjelent *Nagyvárad premontréi öregdiákok emlékkönyve* adatai alapján.

A *jezsuita rendet* Loyolai Szent Ignác alapította 1540-ben a tudományok művelésére, a tiszta erkölcsi élet istápolására, emberbaráti, szociális tevékenységre szegénységi fogadalommal. III. Pál pápa hagyta jóvá működésüket. Az erdélyi fejedelemség területére Báthory István hozta be őket, 1579-ben Gyulafehérvárra és Kolozsmonostorra, majd Báthory Kristóf Kolozsvárra. A jezsuita rend alaptevékenységében nem szerepelt a gyógyítás, de az akkori Magyarország területén tizenöt gyógyszerházat működtettek, közülük egyet Kolozsváron és egyet Nagyváradon (29,30). A patika fenntartásával a lakosság javát kívánták szolgálni, a rászorulóknak ingyen adtak gyógyszert. Szerény jövedelmük fenntartásukat biztosította. A gyógyszerházaik vezetését egy-egy, a szerzetesrendbe tartozó gyógyszerészmester, *magister pharmaciae* végezte, de szükség esetén világi gyógyszerészt is alkalmaztak. Többen kifogásolták, hogy nemcsak rendházaikon belül foglalkoznak gyógyszerkészítéssel, hanem a környéket is bejárják. A város szegény polgárai részére évente meghatározott összegű ingyen gyógyszert kellett kiszolgáltatniuk. A jezsuita rend vezetői elleneztek, hogy gyógyszerházaikat polgári megbízottak ellenőrizzék. A kolostor kapuján belül a rend független volt. Anyagiilag kedvező helyzetben voltak, rendkívül jól felszerelve, kitűnő berendezésekkel ellátva. Vám- és adómentességet élveztek, ezért gyógyszereiket

olcsóbban tudták adni, amiért később a nyilvános polgári gyógyszerárak gyógyszerészei tiltakoztak. A többszöri feljelentés és más okok miatt 1773. július 21-én XIV. Kelemen pápa feloszlatta a jezsuiták rendjét. II. József 1775. január 23-án kelt 254. sz. rendelete eldönti a jezsuita gyógyszerárak sorsát. Előírja, hogy azok árverés útján a város, illetve polgári személyek birtokába kerüljenek. A XIX. században a rend újjáéledése után már nem létesítettek gyógyszerárakat, mivel a lakosság gyógyszerekkel való ellátását az időközben alakult nyilvános polgári gyógyszerárak biztosítani tudták.

Erdélyben a jezsuita rend 1579-ben kezdte meg működését. Az olasz származású Maximus De Milanensis volt a legelső jezsuita gyógyszerész 1587-ben Gyulafehérváron. A rendbe mindjárt annak alapításakor lépett be. A pusztító pestisről több érdekes levelet írt. Ő maga is pestisben halt meg. Leveleinek keltezése 1585. április 15., augusztus 8., 1586. április 29. és szeptember 1. Ezeket és más jezsuiták levelezéseit dr. Veress Endre *Báthoryak korabeli jezsuiták levelezése és iratai* címmel két kötetben adta ki (37).

1588 végén a megyesi országgyűlés határozata értelmében bekövetkezett az erdélyi jezsuiták száműzetése. Ezután a rend gyógyszerárainak működése megszűnt, csak később, az 1700-as években kértek ismét engedélyt gyógyszerárak felállítására. Így Kolozsváron 1731-ben a jezsuiták kollégiumának rektora, Csernovics Ferenc kért jogot gyógyszerár működtetésére „a közjóért és övéi vigasztalására”. A háztörténet 1731. évi bejegyzése így szól: „megkezdjük a gyógyszerár építését. Ennek építésében patikusunkkal együtt több mesterember fáradozott” (29). 1732-től 1773-ig, a rend feloszlataáig gyógyszerárak az *Egyszarvú, Unicornis* nevet viselte (Kolozsváron később ilyen néven még működött gyógyszerár). Ez idő alatt hat rendi és két szerződéses világi gyógyszerész dolgozott gyógyszerárakban. Nevüket a *Catalogus Personarum et officiorum Provinciae Austriae S. J.* okmány őrzi Kalocsán a Főszékesegyházi Könyvtárban. E jegyzék gyógyszerárait és gyógyszerészeit először Grabarits István közölte 1984-ben (15). Az ő általa ismertetett adatok alapján Kolozsváron a jezsuita rend gyógyszerárában időrendi sorrendben a következő gyógyszerészek dolgoztak:

1732–35	Michael Guett
1736–53	Josephus Reiser
1754–55	Georgius Balásovics
1756–69	Josephus Reiser
1770–	Jacobus Neüssel
1771–73	Antonius Schmadlpauer szerzetesek és
1732–41	Durly József
1741–42	Reiter József világi gyógyszerészek.

1774. június 30-án nyilvános árverésre írták ki a gyógyszerárakat, s így került polgári tulajdonba (29). Mauksch Tóbiás vette meg, majd hat év után vejének, Streicher Mihálynak adja át, aki 1817-ig vezette (20). Az egykori jezsuita patikából egy nagyméretű kőmozsár Orient gyűjteményébe került.

Nagyváradon az 1700-as évek elején jelentek meg a jezsuiták (24). 1728-ban már iskolát alapítottak, 1745-ben pedig gyógyszerár működtetésére kértek engedélyt. A premontrei rend kezelésében 1730-ig már működő, de ekkor üresen álló gyógyszerárakat akarták megvenni. Levéltári adatokból kitérünk (30), hogy 1747-ben ez meg is történt. 1748-ban Mathias Saglmayer gyógyszerész Bécsből átjön Nagyváradra s ettől kezdve a jezsuiták patikája Fortuna néven működik 1773-ig. A *Residentia Magno-Varadiensis* gyógyszerárának vezető gyógyszerészei a jezsuita rend tagjai voltak (15), időrendi sorrendben a következők:

1748–51	Mathias Saglmayer
1752	Joannes Maschner
1753	Jacobus Weiss
1754–55	Josephus Reiser
1756–59	Georgius Balásovics
1760–61	Jacobus Neüssel
1762–63	Georgius Balásovics
1764–65	Joannes Királyi
1766–	Adamus Schwingheimer
1767–70	Matthaeus Rauzzi
1770–73	Franciscus Tandler (de a patika eladásáig továbbra is ott dolgozott).

A nagyváradai jezsuita gyógyszerárakat 1775. július 6-án elárverezték. Joannes Stacho nagyváradai gyógyszerész vette meg, így magántulajdonba került. Későbbi tulajdonosa az Arany Korona nevet adta neki. Megjegyzendő, hogy Nagyváradon a jezsuiták gyógyszerárával párhuzamosan már működött két gyógyszerár, az egyik szintén a Stacho család tulajdonában Arany Kereszt néven, míg a második az irgalmasok rendjének Gránátalma nevű gyógyszerára volt (25).

Összehasonlítva a kolozsvári és a nagyváradai jezsuita gyógyszertárakban tevékenykedő gyógyszerészek nevét a Magyarországon és Erdélyben működő többi jezsuita gyógyszertárban dolgozókéval, megállapíthatjuk, hogy gyakran változtatták helyüket, valószínű a rendfőnök igénye szerint. Így például Georgius Balásovics két-két periódusban dolgozott Kolozsváron és Nagyváradon, és ezeken kívül Eperjesen, Egerben, Nagyszombaton is. Ez utóbbi helyen 1767. augusztus 24-én hunyt el. Ismeretes még, hogy Nagyváradon halt meg 1752. február 17-én Joannes Maschner, 1765. augusztus 16-án Joannes Királyi, 1767. február 2-án Adamus Schwingheimer, Kolozsváron pedig 1769. március 21-én Josephus Reiser.

A jezsuitákon kívül a betegápolással foglalkozó szerzetesrendek sorában meg kell említenünk az *irgalmas-rendi barátok* (*Ordo Hospitalarius Sancti Joannis de Deo*) testületét is, amelyet a XVI. században Granadában Istenes Szent János alapított. 1572-ben V. Pius pápa jóváhagyta alapszabályaikat és működésüket, majd 1611-ben V. Pál pápa szerzetesrendnek ismerte el őket. Emberbaráti szolgálataik céljára kórházakat alapítottak és gyógyszertárakat működtettek. Az 1700-as évek végén az irgalmas-rend is kezd hanyatlani. Tekintettel érdemeikre a közteherviselés alól felmentették őket. 1783-ban „koldulási” engedélyt kértek, mivel 1780-ban megtagadták tőlük a vámkedvezményt, 1786-ban azonban II. Józseftől visszakapják. Később tőlük is megvonták a nyilvánossági jogot abban az esetben, ha a városban kívülük más még működtetett polgári gyógyszertárt. Ez azonban nem volt végleges határozat, mert például az erdélyi városokban az utóbbi esetben is megmaradhettek. A történelmi Magyarország területén az irgalmas-rend tizenhárom kórházat és gyógyszertárt tartott fenn (35). Ezek közül három a mai Románia területén volt: Temesváron, Nagyváradon és Szatmárnémetiben. Temesváron 1737-ben III. Károly király, Nagyváradon 1760-ban Gyöngyössy György kanonok és Szatmárnémetiben 1834-ben Hám János püspök alapította őket. A rend címere az egész világon a hasadt gránátalma rajta a kereszttel, ezért valamennyi gyógyszertárunknak a Gránátalma elnevezést adták.

Az irgalmasok rendháza Temesváron tehát **1737**-ben alakult. Gyógyszertárunk és kórházunk az 1724-ben itt létesült Nepomuki Szent János jótékonyági egyesület által épített helyiségekben kapott helyet. Magyarországon ez volt a negyedik, amit az irgalmas-rend állíttatott fel, Temesváron pedig ez az első nyilvános gyógyszertár. A belvárosban, az akkori Szent János utca 4. szám alatt működött. Az 1738-as pestisjárvány idején ellátta a város lakosságát gyógyszerrel. 1765-ben a nyilvánossági jogot elvesztette, utcai ajtaja is csak 1823-tól nyílt (7). Később, 1828-ban a Helytartótanács visszaadta és 1830-ban a 18 462. sz. átirattal megerősítették (14), majd 1834-ben véglegesítették nyilvánossági jogukat. 1849-ben az ostrom ideje alatt a rendház tornya leégett, s a gyógyszertár berendezése tönkrement. Ezért négy évig szünetelt, majd restaurálták, és 1853-ban ismét megnyílt. 1875-ben a belügyminiszter elismerte a gyógyszertár reáljogát. 1928-ban új helyre költözött, a rendház Deák Ferenc utcai frontján kapott helyet. Közben előnyös átalakításokat végeztek benne Klinovszky Lászlónak a javaslatára, aki akkor a rendház főnöke és egyben a gyógyszertár gondnoka is volt. A gyógyszertár vezetői többnyire a rendhez tartoztak, de voltak köztük világi gyógyszerészek is. Időrendi sorrendben a következők (7):

1737-től Temmel Paulinus
1834-től Kunzel Florián
1840-ben Proditzky Jordán
1841-ben Suso-Löcher de Lindesheim
1843-ban Elsner Timotheus
1844-ben Waczaldo Bucherius
1854-ben Lázik Ödön
1859-ben Fekete Emil
1862-ben Fűzy Szaniszló
1863-ban Vass Eliseus
1875-ben Ulvira Ambrus (majd 1884-ben ismét ő)
1876-ban Péter Gratus
1879-ben Argay Linus
1881-ben König Levin
1885-ben Zsiska Kalazant
1887-ben Stephaner Fábrián (majd 1889-ben ismét ő)
1885-ben Kovacsik Ernő
1910-ben Stepanek István
1910-től 1930-ig Klinovszky László
1930 utáni adat nem állt rendelkezésünkre.

A nagyváradai irgalmas-rend templomának és kórházának építése 1754-ben indult meg (24): Poroszlói Gyöngyössy György (1735–1760) kanonok nevéhez fűződik. Forgách Pál püspök felkarolta a kanonok tervét és a telket is felajánlotta számukra. A kórház melletti Gránátalma gyógyszertár megnyitása **1760**-ban történt (7). Ez volt Magyarország területén a hetedik gyógyszertár az irgalmasok rendjében. Az 1760-as alapítási évet több szerző, így Róthschnek V. Emil (26) és Orient Gyula (21) elismeri, ugyanakkor Izsák Sámuel (16) cáfolja és

csak az 1770/71-es évet fogadja el egy akkori *patika-vizitációs* jegyzőkönyv alapján, mivel nem tartja kielégítőnek a Gyöngyössy kanonok végrendeletéből származó adatokat. 1796-ban Paál Gáspár nagyváradi kanonok áldozatkészsége révén a rendház épületei és egyben a gyógyszerészeti helyiségei is bővültek. A nagyváradi levéltárban megtalálhatók az irgalmasok kórházának és gyógyszerészeti ellenőrzéseire vonatkozó adatok, melyekből betekintést nyerhetünk a gyógyszerészetet vezető gyógyszerészekről és munkájukról 1762 és 1910 között (19). Az évi gyakorisággal megejtett *patika-vizitációk* jegyzőkönyvei arról tanúskodnak, hogy kevés kivétellel a gyógyszerészeti ellátása, helyiségei, raktárai, laboratóriuma megfelelt az akkori követelményeknek és előírásoknak. A vezető gyógyszerészek nagy része a bécsi egyetemen szerzett oklevelet. A több mint száznyolcvan éves fennállása alatt a gyógyszerészeti vezetői közül a következők nevét sikerült megtudnunk:

1851-ben	Királyovits Florián
1858-ban	Jellakovits Boromeus Károly
1865-ben	König Levin
1900-ban	Mura Fülöp
1910-ben	Hiebsch Gyula Dezső
1914–1927	Ronstkovits Anselm Ferenc-rendi gyógyszerészek és
1940-ben	Csont Lénárd Gyula
1943–1944	Újhelyi Endre Ernő világi gyógyszerészek.

A Gránátalma elnevezés 1948-ig maradt meg. Az 1948. november 2-ai államosítás után a gyógyszerészeti a Járóbetegellátó Intézményhez, a Poliklinikához került, de a mai napig ugyanabban az épületben, ugyanazokban a helyiségekben működik.

A szatmárnémeti rendház létesítésének gondolata 1830-ban merült fel (34) Hám János püspök javaslatára. 1834-ben elkezdődött a rend gyógyszerészeti építései. Ferdinánd király a 2272. sz. oklevéllel megerősítette az alapítólevelet és még ugyanebben az évben a gyógyszerészeti jog adományozása is megtörtént. Magyarországi viszonylatban ez volt a tizenharmadik, az utolsó gyógyszerészeti, amit az irgalmas-rend állított fel. Bár az építkezés csak 1838-ban fejeződött be, működésüket már 1837-ben megkezdték. Eleinte anyagi gondokkal küzdöttek, az 1848–1849-es szabadságharc idején pedig el kellett hagyniuk a rendházat, mivel azt a katonák és a hadifoglyok foglalták el. Csak a hadszíntér megszűnésével térhettek vissza otthonukba. 1904-ben a rendházat renoválták, a gyógyszerészeti újonnan felszerelték. 1919 után ismét nehéz anyagi körülmények közé kerültek, mert a román hatóságok a városban több gyógyszerészeti nyitására adtak engedélyt, s így szerény forgalmuk még jobban lecsökkent. A gyógyszerészeti gondnokainak száma viszonylag nagy, és köztük többen az előbbi két irgalmas-rendi gyógyszerészeti is dolgoztak. Időrendi sorrendben a következők:

1839–40	Hecht Viktorián
1840–41	Kreimel Amadé
1841–43	John Abel (házfőnök is volt)
1847–50	Kiszely Innocenc
1850–53	Királyovits Florián
1853–60	Kuzman Speciosus
1860–65	Takács Firmin
1865–66	Lotzta Villibald
1868–69	és
1870–71	Schramek Hermenegild
1867–68	és
1904–05	König Levin
1869–70	Achantitz Timót
1871–72	Vass Eliseus Illés (házfőnök is)
1872–85	Woltner Mihály
1885–86	Klinovszky Albert
1886–87	és
1906–07	Lengyel József
1887–88	Kiszlink Method
1888–90	Braneczky Kálmán
1890–92	Petrony Valfréd
1892–93	Kovacsik Ernő
1893–95	Mézes Rupert
1895–96	Zelényi Lőrinc
1896–1901	Halász Antal
1901–03	Zöldesi Balázs

1903–04	Maricsek Ferenc
1905–06	Görey Gyárfás
1907–09	Ronstkovits Anselm Ferenc
1909–11	és
1914–37	Silhányi János
1911–14	Kapás Ákos
1944-től	Becsek Sándor

Az irgalmas-rendi gyógyszerészek is többször változtatták helyüket, többen közülük magas rendi tisztséget is betöltöttek, így például Fúzy Szaniszló (1830–1903), aki gyógyszerész oklevelét Bécsben 1861-ben szerezte meg, később tartományi rendfőnök is volt.

Mindhárom erdélyi irgalmas-rendi gyógyszerész-tár működési és örökösödési realjogát az 1930-as román egészségügyi törvény életbelépése után a román hatóságok kétségbe vonták, ezért Ion Murgău, az egészségügyi minisztérium akkori főellenőre helyszíni kivizsgálást végzett, amelynek eredményét jegyzőkönyvbe rögzítették. Végül is 1937-ben E. Marian minisztériumi osztályvezető a rendez írott levelében közölte, hogy mind a temesvári, mind a nagyváradi és a szatmárnémeti rendház megtarthatja gyógyszerész-tárát. Ennek értelmében továbbra is működtek, míg bekövetkezett a gyógyszerész-tárak és kórházak államosítása, valamint a rendek megszüntetése, az egyházi vagyonok elkobzása, a szerzetesek elüldözése vagy bebörtönzése a pártállam által.

1. 1. 4. Városi gyógyszer-tárak

A városi tanácsok jogköréhez tartozó városi gyógyszer-tárak alapítása is megelőzte a magántulajdonú polgári gyógyszer-tárakat. A városi hatóságoknak joga volt gyógyszer-tárak felállítására és működtetésére már a XV. és a XVI. század elején. Egyes erdélyi városokban, így Nagyszebenben 1495-től, Brassóban 1512-től, Kolozsváron 1573-tól és Besztercén 1516-tól működtek a város tulajdonában levő gyógyszer-tárak. Élükre a városi tanács állított „*provisor*”, aki a városi tanács pénztárából kapta a fizetést, sőt a gyógyszer-tár felszerelésére fordított kiadásokat és a gyógyszerek beszerzését is a város vállalta. A tanácsok levéltárában levő iratokban (33) a szebeni, a brassói városi gyógyszer-tárak gyógyszerészeinek fizetéséről és a patikák bútorzatára, felújítására kiutalt pénzekről is találunk említést. A városi gyógyszer-tárak működését és ellenőrzését is a tanácsok határozatai írták elő, a Brassóban 1602-ben kiadott „*statutum*” az évenkénti ellenőrzést rendelte el (31).

A nagyszebeni városi patika, amelyet **1495**-ben állítottak fel, Erdélyben a legrégebbi, és 1704-ig volt a város tulajdonában. Emil Sigerius, a város későbbi krónikása szerint 1495 és 1507 között a Németországból jött Martinus nevű gyógyszerész működtette. 1507 és 1524 között zárva tartott, mert a városban sem orvos, sem gyógyszerész nem volt. 1525-ben a városi tanács Georg Weselin Wittenbergből jött gyógyszerészt alkalmazta, és 250 aranyat adott neki, hogy a gyógyszer-tárát új edényzettel és gyógyszerekkel lássa el. A következő gyógyszerészek vezették (1):

1495–1507	Martinus apothecarius
1520–	Joannes aromatarus
1525–1531	Weselin Georg
1531–1549	Barthel Andreas
1580–	Balck Vilhelm
1615-ben	renoválták
1652–1704	Krémer (Camer ?) Gáspár (Lőcséről jött)
1704-től	Vette György magántulajdonába megy át.

A brassói városi gyógyszer-tár alapítása **1512**-re tehető. A város levéltárában található egy 1512. december 12-i keltezésű irat, mely szerint 200 „florinért” a tanács gyógyszereket vásárolt. A városi tanács 1530 körüli elszámolásából kiderül, hogy gyógyszerek vásárlására és az alkalmazott gyógyszerész fizetésére is költöttek pénzt. 1689-ben a városi gyógyszer-tár leégett. Egyes adatok szerint jogutódja a későbbi Arany Pelikán (1690-ben alapították), mások szerint a Fehér Templom elnevezésű (1772-ben alapították) gyógyszer-tár. 1520 és 1689 között a következő gyógyszerészek vezették (33):

1520–	Johannes Monaco
1523–	Gabriel
1523–1530	Joannes (Hieronymus?)
1532–1533	Wolfgangus
1533–1540	Jeremias apothecarius
1541–1553	Gregorius
1562–1570	Panteleon (görög)
1570–1572	Andreas

1572–1576	Andreas özvegye
1584–	Hermann Schodt
1588–	Joan Paul
1589–1604	Michael
1619–1640	Caesar Blondello (Genfből)
1668–1677	Johannes Adolg
1677–1689	Daniel Teutsch (Mayer)

Erdélyben a harmadik legrégebb alapítású a besztercei városi gyógyszerész **1516**-ban, a város levéltárában található okmány igazolja, hogy Martinus patikus ebben évben 10 „florin” fizetést kapott, egy 1567/68-as elszámolás pedig vásárlásra utal, sőt a gyógyszerész utazását és a gyógyszerterát ellenőrző orvos kiadásait fedező pénzekekről is említést tesz. Vezetői a következők voltak (11):

1516–	Martinus
1531 körül	Andreas
1570–1575	Winter Eustachius
1590 körül	Ambrosius
1662–	Schultz Christian
–1681	Corvinus Johannes
1681–1713	Golfelius Christoph

A gyógyszerterát 1713-ban magántulajdonba megy át, később Fekete Sas néven működik tovább.

A kolozsvári városi patikát **1573**-ban alapították, és százhatvankét évben át a város egyedüli gyógyszerterára. A másodikat 1735-ben létesítették a jezsuiták. A városi gyógyszerterát kezelői közül csak néhánynak a neve ismeretes (23):

Szócs Mihály,
Patikárius János
Stanno Ede
Foith Jakab

Első magántulajdonosa 1727-től Schwartz Sándor volt, halála után (1749) özvegye örökölte a patikát, aki a Szepességéből idetelepedett Mauksch Tóbiás gyógyszerészt alkalmazta mint provizort, majd három év után eladta neki a gyógyszerterát. Később, miután már a Hintz család tulajdonába ment át, felvette a Szent György nevet (20).

Segesváron **1720**-tól működött városi gyógyszerterát. Kezelője id. Sturzer Dániel gyógyszerész, aki 1732-ben megveszi és Oroszlán névvel működteti 1737-ig, haláláig. Továbbra is a család tulajdonában marad a gyógyszerterát, 1794-ig fia, ifj. Sturzer Dániel lesz a tulajdonos.

Szászrégenben **1780**-tól létezett városi gyógyszerterát. Kezelője Brandsch Mihály volt. 1796-tól már magántulajdonba megy át, de nevében megőrizte eredeti jellegét (*Apotheke am Rathaus*).

A városi tanácsok hatáskörébe tartozó gyógyszerterátok mellett különleges helyet foglaltak el a bányavidékeken a Bányaiigazgatóság által létesített gyógyszerterátok. Ilyenek voltak például a Bányában, Oravicabánya, Resicabánya, Bogsánbánya, Szász-kamontana, Újmoldova helységeiben. A legrégebb okirat 1726. december 21-i keltezésű, ebben Stephanovits nevű gyógyszerész kéri az általa küldött gyógyszerek árának megtérítését a Bányaiigazgatóságtól. Egy 1728. évi költségvetéséből kiderül, hogy a bánási öt bányamanufaktúra részére milyen összeget szántak gyógyszerek vásárlására. Egy másik okmány szerint 1735. december 7-én az udvari tanácsos (Neffzern báró) a bécsi udvarnak küldött jelentésében jelzi, hogy itt nagyon drágák a gyógyszerek, a környék orvosai sokszor hamisítják is őket, ezért sürgeti egy gyógyszerterát felállítását. Levéltári adatok bizonyítják, hogy **1775**-ben Oravicabányán már létezett gyógyszerterát *Bergapotheke* néven, és kezelője Johann Lederer gyógyszerész volt, aki egy 1790. október 21-i keltezésű 660. számú okiratban (közli Gálffy,12,13) a Bányaiigazgatóságtól kéri fizetését. Az 1796. október 16-án kötött szerződéséből kiderül, hogy a Bányaiigazgatóság átadja a gyógyszerterát Johann Lederernek, aki ezután, 1797. február 1-jén megnyitja magántulajdonban levő Fekete Sas gyógyszerterát. A szerződés szerint a gyógyszerész köteles 20 %-kal olcsóbban adni a gyógyszereket a bányászoknak és azok családtagjainak, akik a Betegsegélyező Hivatalnak tagdíjat fizetnek. 1820-ban Johann Lederer özvegye eladja a gyógyszerterát Knoblauch Károly gyógyszerésznek, akinek leszármazottai több generáción át vezették.

* * *

Az egymás mellett működő egyházi és városi, majd polgári gyógyszerterátok közt többször ellentét alakult ki, egyrészt mert a szerzetesrendiek később nyilvánossági jogot kaptak, s így nemcsak a kórházaiukban fekvő betegeket látták el gyógyszerrel, hanem a lakosságot is kiszolgálták, másrészt mert a szegényeknek sokszor

olcsóbban vagy térítésmentesen adtak ki gyógyszert, és ez a városi és a polgári gyógyszertárak forgalmára nem volt kedvező. Mindenki saját jogrendszer alapján érvényesítette érdekeit, míg az állami szabályozás minden téren egységes alapon meg nem indult. III. Károly király 1735-ben elrendelte, hogy amennyiben a lakosság részére is kiszolgálják a jezsuita és az irgalmas-rendi szerzetesek, kötelesek a városnak a jog fejében bizonyos összeget befizetni. 1748-ban Mária Terézia eltiltotta a jezsuitákat a gyógyszerek árusításától, kizárólag saját szükségletükre tarthattak gyógyszert, de csak ott korlátozták a szerzeteseket, ahol a városnak is volt saját gyógyszertára (8).

Erdélyben a nyilvános polgári gyógyszertárak száma a XVIII. század közepétől kezdve megnövekedett, előbb a városokban, majd a bányá- és ipari központokban, végül a községekben és a nagyobb falvakban is. Új gyógyszertár nyitására előbb a Helytartótanács és az Erdélyi Főkormányzóság, majd a városi tanácsok adtak jogot, később a belügyi és végül az egészségügyi minisztériumok illetékes osztályainak volt beleszólásuk és döntési joguk ebben a kérdésben. Csak jóval később, a XIX. században, a gyógyszerészek önszerveződésének beindulása után alakultak meg a Gyógyszerész Kollégiumok, amelyeknek hatáskörébe tartozott, hogy az újonnan felállítandó gyógyszertárak megnyitása mellett vagy ellen döntsenek.

Irodalomjegyzék

1. Baradlai J.: *Régi erdélyi gyógyszertárak*. Magyar Gyógyszerész 1, 2, 8–9 (1927).
2. Baradlai J., Bársony E.: *A magyarországi gyógyszerészet története*. I. kötet. A Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület kiadása, Budapest 1930. 205, 215, 223, 225. o.
3. Budaházy I.: *Új adatok az első nagyváradi gyógyszertárak megjelenéséről*. Gyógyszerészet 43, 7, 451–453 (1999).
4. Csippék J.: *A szerzetesrendek gyógyszerészei 1724–1790-ig*. Elhangzott a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók kolozsvári nagygyűlésén. Gyógyszerészi Közlöny 19, 591, 626, 643, 657, 672. o. (1903).
5. Csippék J.: *Adatok a hazai gyógyszerészet történetéhez. IV. Katonai gyógyszerészet*. Gyógyszerészi Értesítő 13, 45, 882–885, 942–945, 963–965, 982–985 (1905).
6. Csirák Cs. (szerk.): *Otthonom Szatmár megye*. Szatmári füzetek 6. Egészségügy-történeti dolgozatok. Szent-Györgyi Albert társaság kiadása, Szatmárnémeti 1997, 311–312. o.
7. Czágány I.: *Magyarország barokk patikái*. Comm. Hist. Artis Med. Hung., Suppl. 9–10, 91–101 (1977).
8. Demkó K.: *A magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. sz. végéig*. Dobrovsky és Franke kiadása, Budapest 1834. 492–494. o.
9. Ernyey J.: *A szerzetesrendek gyógyszertárai hazánkban*. Gyógyszerészi Értesítő 6, 16, 243 (1898).
10. Ernyey J.: *Tábori gyógyszertárak*. Gyógyszerészi Értesítő 6, 17, 259, 275 (1898).
11. Fabritius G.: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen*. Deutscher Apotheker Verlag, Stuttgart 1986. 71, 238, 272, 354, 383. o.
12. Gálffy J.: *Contribuții la istoria medico-sanitară a regiunii miniere din Banat*. Teză de doctorat IMF Tg. Mureș 1974. 187–190. o.
13. Gálffy J.: *Istoricul farmaciilor miniere din Banat*. Igiena, Medicina muncii și Medicina socială 37, 1, 81–89 (1988).
14. Geml J.: *A gyógyszertári jog adományozása és a temesvári gyógyszertárak*. Különlenyomat a Városi Közlöny 1907. júliusi számából, Temesvár. 274–279. o.
15. Grabarits I., Grabaritsné Ihász Zsuzsa: *Az osztrák jezsuita rend patikái és patikusai 1716–1773*. Comm. Hist. Artis Med. Hung. 107–108, 137–160 (1984).
16. Izsák S.: *Mikor alapították a nagyváradi Gránátalma gyógyszertárat?* Orvosi Szemle (Marosvásárhely) 20, 5, 104–107 (1974).
17. Kapronczay K.: *Báthory István gyógyszerészei*. Gyógyszerésztörténeti Diárium 1975. 59–67. o.
18. Koritsánszky O., Löcherer T. (szerk.): *Gyógyszerészek Évkönyve 1941. évre*. A Gyógyszerészi Közlöny kiadása, Budapest. 833–835. o.
19. Mermeze Gh.: *Istoricul farmaciilor din Oradea*. Teză de doctorat. IMF Tg. Mureș 1985.

20. Offner R.: *Beitrag zur Geschichte der Beziehungen zwischen der Zips und Siebenbürgen, auf dem Gebiete des Heilwesens, am Beispiel der Klausenburger Apotheker-Dynastie Mauksch*. In MU Dr Ludovit Markusovsky a jeho doba. Presov-Bratislava-Wien 1993. 120–128. o.
21. Orient Gy.: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet nyomása, Cluj–Kolozsvár 1926. 37, 54, 98–99, 148–159. o.
22. Pataki J.: *Patikaláda*. Orvosi Szemle – Revista Medicală (Kolozsvár) 6, 4, 121 (1933).
23. Pataki J.: *Városunk legrégebbi gyógyszertára*. Orvosi Szemle – Revista Medicală 9, 6, 198–200 (1936).
24. Péter I. Z.: *Nagyvárad római katolikus templomai*. Kiadja a Literatus kft., Nagyvárad 1992. 60. o.
25. Pop A.: *Farmacii publice Orădene în perioada 1880–1919*. Crisia. (Muzeul Țării Crișurilor) 26–27, 131–154 (1997).
26. Róthschnek V.E.: *A Debrecen – Biharmegyei Gyógyszerész Testület és az Általános Magyarországi Gyógyszerész Egylet III. kerület, IV. járás gyógyszertárai, testülete és egyletének története*. Az Egylet kiadása, Debrecen 1882.
27. Roth F. I.: *Primele farmacii din Sibiu și evoluția lor pîna în secolul al XIX-lea*. Ed. Muzeul Bruckenthal. Sibiu 1971.
28. Sági Erzsébet: *A régi magyarországi jezsuita patikák ismertetése a legújabb kutatások alapján*. Gyógyszerészet 42, 1, 29 (1998).
29. Sági Erzsébet: *Az egykori kolozsvári jezsuita patika*. Gyógyszerészet 42, 5, 266 (1998).
30. Sági Erzsébet: *Az egykori nagyváradai jezsuita patika*. Gyógyszerészet 42, 5, 267 (1998).
31. Schwartz I.: *A gyógyszerészet történetéhez Magyarországon a XVIII. század elejéig*. Gyógyszerészi Közlöny 7, 19, 305 és 21, 338 (1891).
32. Sz. Tóth Magda: *II. Rákóczi György gyulafehérvári patikájának gyógyszerei és felszerelése 1650-ben*. Comm. Hist. Artis Med. Hung. 125–132, 111–142 (1989–1990).
33. Tamás M.: *A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Erdélyben 1512-től 1920-ig, különös tekintettel Brassóra, a Barcaságra, valamint Udvarhely, Csík és Háromszék megyékre*. Doktori tézis (kézirat). Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Budapest 1990.
34. Török I.: *Az Irgalmasrend szatmárnémeti kórházának története*. Orvostudományi Értesítő. Az EME kiadása (Kolozsvár). 70, 257–258 (1997).
35. Zboray B.: *Irgalmasrendi gyógyszertárak Magyarországon*. Gyógyszerészet 35, 10, 541–543 (1991).
36. Varságh Z. (szerk.): *Gyógyszerészek zsebnaptára az 1918-ik évre*. A Gyógyszerészi Hetilap kiadása, Stephaneum Nyomda RT., Budapest 1917.
37. Veress E.: *Báthoryak korabeli jezsuiták levelezése és iratai*. I. kötet: 1571–1583, II. kötet: 1575–1888. Erdélyi Történelmi Források – Fontes rerum Transsylvanicum. Athenaeum kiadás, Stephaneum nyomda, Budapest 1911.
38. *** *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. Anyagát gyűjtötte Szabó T. Attila. IV. kötet. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1984. 784. o.; X. kötet (Főszerkesztő Vámszer Márta). Akadémiai kiadó Budapest – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2000. 569–571. o.
39. *** *Mezey Jenő*. Gyógyszerészi Szemle 6, 44, (1941. november 1.).
40. *** *Balázsovics Pál*. Gyógyszerészi Szemle 7, 11 (1942. március 14.).
41. *** *Lázár Ernő*. Gyógyszerészi Szemle 7, 28 (1942. július 11.).

